

«Ευέλικτη Ανταπόδοση»: Η ενίσχυση της αξιοπιστίας του «Αμυντικού Δόγματος» της χώρας

Η κρίσιμη καμπή στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις

Η κρίση στα Ίμια έφερε και πάλι με δραματικό τρόπο στο προσκήνιο το πρόβλημα της τουρκικής απειλής στο Αιγαίο. Ωστόσο, η κρίση στα Ίμια προσλαμβάνει ορισμένα κρίσιμα χαρακτηριστικά που την διαφοροποιούν από τις προηγούμενες κρίσεις του 1976 και του 1987.

Σε πολιτικό επίπεδο, η θέση της κρίσης στις εξελίξεις των ελληνο-τουρκικών σχέσεων συνιστά μια κλιμάκωση από τις τουρκικές διεκδικήσεις για κυριαρχικά δικαιώματα στο Αιγαίο σε σαφείς εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της Ελλάδος¹. Η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε νησιά, νησίδες και βραχονησίδες μας είναι ευθεία καταγγελία των διεθνών συνθηκών που καθορίζουν τον εθνικό χώρο κάθε κράτους στο Αιγαίο. Εάν η διεκδίκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων προσδιόριζε στον έναν ή στον άλλο βαθμό τον επεκτατικό χαρακτήρα της πολιτικής της Άγκυρας απέναντι στην Ελλάδα, η αμφισβήτηση των διεθνών συνθηκών προσδιορίζει, ολοφάνερα πλέον, την Τουρκία ως αναθεωρητική δύναμη στην περιοχή. Η εξέλιξη αυτή προσδίδει στην αντιμετώπιση της συγκεκριμένης εξωτερικής απειλής έναν άμεσο και επείγοντα χαρακτήρα που μοιραία επικεντρώνεται στην ανάσχεση της τουρκικής απειλής και στην οριστική *αναίρεση* της αναθεωρητικής πολιτικής της Άγκυρας.

Σε διεθνές επίπεδο, η κλιμάκωση των τουρκικών διεκδικήσεων έρχεται σε μια περίοδο διεθνούς αστάθειας και ρευστότητας στρατηγικών ισορροπιών οι οποίες σε περιφερειακό πλαίσιο ευνοούν την έκφραση επεκτατικών φιλοδοξιών. Άλλωστε, η εξάλειψη της σημασίας της Τουρκίας στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης συγκλονίζει συθέμελα το μεταπολεμικό οικοδόμημα των πολιτικο-στρατιωτικών σχέσεων των δύο

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Στέλιος Αλειφαντής είναι λέκτορας Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο με ειδίκευση στα Βαλκάνια.

μερών ενισχύοντας την απομόνωση της Τουρκίας σ' ένα «τρίτο-κοσμικό» περιφερειακό περιβάλλον αστάθειας και υπο-ανάπτυξης². Η κατάσταση αυτή αποτελεί κρίση μιας συνολικής πολιτικής στρατηγικής της τουρκικής κοινωνίας στο «μοντέλο δυτικοποίησης». Το εντονότατο πρόβλημα στρατηγικών επιλογών η Άγκυρα επιχειρεί να καλύψει με την «προβολή δύναμης» και την αναβάθμισή της σε «Περιφερειακή Δύναμη». Η επιδίωξη της Τουρκίας να ανανεώσει την χαμένη ταυτότητα «συμφερότων ασφάλειας» με την Δύση —και ειδικότερα με τις ΗΠΑ— προσδίδοντας ως νέο περιεχόμενό της την χρησιμότητά της ως «περιφερειακής δύναμης» συναντά την *επιλεκτική*, κυρίως, ενθάρρυνση του διεθνούς παράγοντα σε εκείνες μάλιστα τις περιπτώσεις όπου επιχειρούνται παρεμβάσεις στρατηγικής σημασίας (επιχειρήσεις «Desert Storm» στο Περσικό Κόλπο και «Provide Conform» στο Β. Ιράκ). Ωστόσο, η πολιτική σταθεροποίηση μιας Τουρκίας σε βαθύτατη εσωτερική κρίση και στρατηγική αξιοποίησή της στους δυτικούς σχεδιασμούς παραμένει βασική επιλογή του διεθνούς παράγοντα. Στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων οι διεθνείς παράγοντες επιχειρούν να αντιμετωπίσουν την τουρκική επιθετικότητα όχι ως πρόβλημα ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή, ούτε πολύ περισσότερο βέβαια ως πρόβλημα απειλής σε βάρος της εδαφικής ακεραιότητας ενός εταίρου και συμμάχου, της Ελλάδος αλλά ως *πρόβλημα πολιτικής αστάθειας στην Τουρκία*³. Αυτή η στάση του διεθνούς παράγοντα εκφράστηκε και στην κρίση των Ίμια και δεν φανέρωσε μόνο την υποτίμηση και *ανοχή* στην τουρκική επιθετικότητα αλλά *επιπρόσθετα* και στην τουρκική «μεθοδολογία» της *απειλής χρήσης βίας*. Ορισμένες, μάλιστα, αναλύσεις θεωρούν ότι το κόστος για τις δύο χώρες από το ξέσπασμα μιας ελεγχόμενης στρατιωτικής σύγκρουσης στο Αιγαίο μπορεί να αποδειχτεί προϋπόθεση για την έναρξη ουσιαδών διαπραγματεύσεων Ελλάδος-Τουρκίας. Πρόκειται για μια ουσιαστική *μεταβολή* της αμερικανικής στάσης σ' ό,τι αφορά την πολιτική τους απέναντι στις εντάσεις που προκαλεί η Άγκυρα στο Αιγαίο. Ενώ, μέχρι πριν λίγο, Αθήνα και Ουάσινγκτον συνέπιπταν ίσως στην *πολιτική αποκλιμάκωσης* των εντάσεων, τώρα η Άγκυρα έχει ήδη διακρίνει τα διευρυμένα περιθώρια ανοχής της αμερικανικής πλευράς στην πρόκληση εντάσεων ή και κρίσης που να επιβάλλει τελικά την έναρξη ελληνοτουρκικών πολιτικών διαπραγματεύσεων⁴.

Σε στρατιωτικό επίπεδο, η Άγκυρα έχει αναπτύξει συστηματικά και πληρέστερα την πολιτική χρήση των στρατιωτικών μέσων για την προώθηση των επιδιώξεών της. Στην ουσία έχουμε μια κλιμάκωση της τουρκικής επιθετικότητας όχι μόνο σ' ό,τι αφορά στις *επιδιώξεις* (εδαφικές διεκδικήσεις) αλλά και σ' ό,τι αφορά στην *χρήση της στρατιωτικής ισχύος* τόσο στην επίτευξη ειδικών πολιτικών στόχων όσο και στον διευρυμένο και μεθοδικό τρόπο χρησιμοποίησης των ενόπλων δυνάμεών της. Η κλιμάκωση αυτή συνδέεται πλήρως με τις ευρύτερες γεω-στρατηγικές φιλοδοξίες της Άγκυρας και με την διεθνή συγκυρία της αναδιάταξης των στρατηγικών ισορροπιών. Η κρίση στα Ίμια αποκάλυψε ότι η Άγκυρα έχει *ανεβάσει* το επίπεδο αντιπαράθεσης στο Αιγαίο και έχει ήδη περάσει από μια *πολιτική πρόκλησης εντάσεων* σε μια *πολιτική πρόκλησης ελεγχόμενων κρίσεων*. Η χρήση στρατιωτικών μέσων και στις δύο πολιτικές είναι παρούσα, αλλά τόσο ως προς τον πολιτικό σκοπό που υπηρετούν όσο και ως «μεθοδολογία» στην πρώτη πολιτική αποσκοπεί, σε τελική ανάλυση, να καταγράψει στην *πολιτική αμφισβήτηση* και στον *περιορισμό* της άσκησης κυριαρ-

δικαιωμάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο, ενώ η δεύτερη αποσκοπεί στην *επιβολή* των συγκεκριμένων πολιτικών επιδιώξεων της Τουρκίας. Η υιοθέτηση μιας στρατηγικής εξαναγκασμού⁵ συνιστά την βάση της επιθετικής πολιτικής της Άγκυρας και εκδηλώνεται με την πολιτική «πρόκλησης ελεγχόμενων κρίσεων» και την επιβολή «τετελεσμένων». Το πέρασμα της Τουρκίας σ' ένα ανώτερο επίπεδο ελληνο-τουρκικής αντιπαράθεσης όχι μόνο αποσταθεροποιεί περισσότερο την ειρήνη στις διμερείς σχέσεις, αλλά απαιτεί άλλης ποιότητας προσαρμογές στο ελληνικό «Αμυντικό Δόγμα». Αυτές οι μεταβολές προσέδωσαν στην κρίση των Ίμια νέα ποιοτικά χαρακτηριστικά και για αυτό απαιτούσαν προσεκτικούς ελληνικούς χειρισμούς που να ανταποκρίνονται στην νέα αυτή φάση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων. Συνεπώς, το κυριότερο νέο στοιχείο που έφερε στο φως η κρίση στα Ίμια είναι ότι δεν είναι ένα πρόβλημα στους ελληνικούς τακτικούς-στρατιωτικούς χειρισμούς της κρίσης. Οι ένοπλες δυνάμεις επετέλεσαν το καθήκον τους και επέδειξαν όλα εκείνα τα στοιχεία που ενισχύουν το αίσθημα ασφάλειας του Έλληνα πολίτη. Το πρόβλημά μας εντοπίζεται στο *πολιτικό-στρατηγικό επίπεδο*, που αποτελεί και το πλαίσιο για τους τακτικούς-στρατιωτικούς χειρισμούς. Δηλαδή, ορισμένες αδυναμίες έχουν εντοπιστεί στο επίπεδο του *πολιτικού σχεδιασμού* για την αποστολή των ενόπλων δυνάμεων στις περιπτώσεις κρίσεων, σε ζητήματα που αφορούν στον πληρέστερο εκσυγχρονισμό του Αμυντικού Δόγματος στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής⁶. Επομένως δεν φτάνει μόνο η πολιτική βούληση στην υπεράσπιση της εδαφικής ακεραιότητας και κυριαρχίας μας. Η πολιτική μας της «Αμυντικής Επάρκειας» απαιτεί πλέον *συγκεκριμένες τομές* στο Αμυντικό Δόγμα της χώρας υπό το φως των νέων συνθηκών ώστε να αυξηθεί η ετοιμότητα και κυρίως η *πολιτική αποτελεσματικότητα* της αποστολής των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής.

Κρίση στα Ίμια: «Αποκλιμάκωση Εντάσεων» και «Απεμπλοκή»

Στην ουσία η κρίση των Ίμια υπογράμμισε ορισμένες αδυναμίες της Αθήνας στην αντιμετώπισή της που ήταν φανερές και στις προηγούμενες κρίσεις του 1976 και 1987. Ωστόσο, σε σύγκριση με το παρελθόν, το πολιτικό περιεχόμενο της κρίσης των Ίμια (εδαφική διεκδίκηση), όπως και η διεθνής συγκυρία, προσέδωσαν σ' αυτήν την εξαιρετική σημασία της για την ασφάλεια της χώρας. Από αυτήν την άποψη, το βάρος που, έτσι ή αλλιώς, καλείται να σηκώσει ο ελληνικός αμυντικός σχεδιασμός στην αντιμετώπιση της απειλής αυξάνεται.

Στον δημόσιο διάλογο που ακολούθησε τους ελληνικούς χειρισμούς στα Ίμια έγινε η επισήμανση από πολλές πλευρές ότι η στάση της Αθήνας βρέθηκε στα όρια της πολιτικής «κατευνασμού» απέναντι στην Τουρκία. Το βασικό σκεπτικό των ελληνικών χειρισμών αναλύθηκε αρκετές φορές από τον ίδιο τον Έλληνα πρωθυπουργό, Κ. Σημίτη, και βασίζεται στην εκτίμηση ότι η Τουρκία μέσω ενός θερμού επεισοδίου επιχειρεί να μας σύρει σε διαπραγματεύσεις για αναθεώρηση του συνοριακού status quo στο Αιγαίο και επομένως η προσπάθεια απεμπλοκής της Αθήνας σκοπό έχει να αποφύγει την αναμέτρηση και αυτού του είδους τις διαπραγματεύσεις⁷. Φυσικά η αποφυγή διαπραγματεύσεων της κυριαρχίας της χώρας είναι φυσικά κάτι αυτονόητο

για κάθε κράτος. Ωστόσο, το σκεπτικό του Έλληνα πρωθυπουργού δεν διακρίνει τα δύο διαφορετικά επίπεδα παρέμβασης της Αθήνας, το επίπεδο της γενικής στάσης της Αθήνας απέναντι στην αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας και το επίπεδο της διαχείρισης της κρίσης⁸ — δηλαδή την ανάσχεση της στρατιωτικής επιθετικότητας της Άγκυρας στην δεδομένη κρίση. Βεβαίως, οι χειρισμοί στο δεύτερο επίπεδο οφείλουν να είναι συνεπείς ως προς το γενικό πλαίσιο που τίθεται στο πρώτο επίπεδο. Φαίνεται συνεπώς να υπάρχει μια σύγχυση στην διάκριση ανάμεσα σε μια γενική πολιτική «αποκλιμάκωσης των εντάσεων» ως σταθεροποιητική και πάγια επιδίωξη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στην Τουρκία και στην επιλογή ενός συγκεκριμένου είδους «απεμπλοκής» ως ελληνικός χειρισμός στην δεδομένη κρίση⁹. Βεβαίως και η Ελλάδα επιδιώκει συστηματικά μια πολιτική «αποκλιμάκωσης των εντάσεων», όμως αυτή δεν νοείται χωρίς την πολιτική της «Αμυντικής Επάρκειας». Οι δύο αυτές πτυχές της πολιτικής ασφάλειας της χώρας είναι αλληλένδετες¹⁰. Στην προκείμενη περίπτωση της ύπαρξης της τουρκικής απειλής, σε μια ελληνική στάση η εγκατάλειψη του στοιχείου της πολιτικής «Αμυντικής Επάρκειας» («άμυνας/αποτροπής») σημαίνει υιοθέτηση μιας «κατευναστικής πολιτικής», ενώ η εγκατάλειψη του στοιχείου της πολιτικής «αποκλιμάκωσης των εντάσεων» σημαίνει «εθνικιστική/τυχοδιωκτική πολιτική ισχύος»¹¹. Η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν μπορεί παρά να τοποθετηθεί σε κάποιο σημείο του ενδεικτικού άξονα «πολιτική κατευνασμού - πολιτική περιφερειακής συνεννόησης - πολιτική περιφερειακής δύναμης» (Διάγραμμα I)¹².

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ I

Δείκτης Μετατόπισης Εξωτερικής Πολιτικής

Πολιτική κατευνασμού	Πολιτική περιφερειακής συνεννόησης		Πολιτική περιφερειακής δύναμης
Υποχωρήσεις σε ουσιώδη ζητήματα (ανεξαρτησία/κυριαρχία) προς επιδίωξη ομαλότητας	«Αμυντική επάρκεια» («Άμυνα/Αποτροπή»)	Αποκλιμάκωση των εντάσεων	Επικράτηση στους περιφερειακούς συσχετισμούς ισχύος
← -	0		+ →

Ενδεικτικός άξονας μετατόπισης επιλογών πολιτικής με βάση το σημείο «μηδέν»: - ← 0 → +

Η διάκριση ανάμεσα σ' αυτές τις γενικές πολιτικές είναι λεπτή αλλά εθνικά κρίσιμη και στις παρούσες συνθήκες ζωτικά αναγκαία για να αποτραπεί η τουρκική

επιθετικότητα και να επικρατήσει τελικά η ομαλότητα. Η χρησιμότητα μιας τέτοιας διάκρισης συνίσταται στην ξεκάθαρη και συνεπή σύνδεση των «επιδιώξεων» και των «μέσων» της κάθε μιας πολιτικής επιλογής. Επομένως, η συνεπής άσκηση μιας πολιτικής «αποκλιμάκωσης των εντάσεων» είναι το κρίσιμο στοιχείο οριοθέτησης ανάμεσα σε μια πολιτική «ισχύος» και σε μια πολιτική «συνεννόησης» — των δύο ριζικά διαφορετικών πολιτικών αντιλήψεων που διεκδικούν να αποτελέσουν την κυρίαρχη τάση στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Η ελληνική αντίδραση στην κρίση στα Ίμια αλλά και η σημερινή πολιτική της Αθήνας δύναται να αποτιμηθούν σ' αυτό ακριβώς το γενικό πλαίσιο επιλογών εξωτερικής πολιτικής. Αναφορικά με αυτό το πλαίσιο, το ζήτημα του συγκεκριμένου είδους «απεμπλοκής» που επέλεξε ο Έλληνας πρωθυπουργός στην δεδομένη κρίση βρίσκεται στα όρια της πολιτικής «κατευνασμού» επειδή δεν καλύπτει με συνέπεια τις αναγκαίες προϋποθέσεις της πολιτικής «Αμυντικής Επάρκειας».

Το Αμυντικό Δόγμα και οι κρίσεις με την Τουρκία

Η στρατιωτική πτυχή της αντιπαράθεσης με την Τουρκία αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό των διμερών σχέσεων από την δεκαετία του '60. Μ' άλλα λόγια η χρήση της στρατιωτικής ισχύος (είτε ως απειλή χρήσης βίας, είτε ως χρήση βίας) αποτελεί ένα σταθερό «εργαλείο» για την προώθηση των τουρκικών επιδιώξεων και σε μία τουλάχιστον περίπτωση — στην εισβολή στην Κύπρο το 1974 — έγινε πράγματι χρήση βίας για την επιβολή των «τετελεσμένων». Από τότε το φάσμα της στρατιωτικής αντιπαράθεσης βαρύνει καταθλιπτικά τις διμερείς σχέσεις, ενώ η απειλή χρήσης βίας συνιστά πάγια την βασική συνιστώσα των κρίσεων του 1976, 1987 και 1996. Το «αμυντικό δόγμα» κάθε χώρας συνιστά το θεμέλιο της πολιτικής ασφάλειας των δύο κρατών και καθορίζει τους σκοπούς και τα μέσα στην χρήση των ενόπλων δυνάμεων για την επίτευξη των επιδιώξεων της κάθε πλευράς. Η πόλωση που υπάρχει στις πολιτικές επιδιώξεις της κάθε πλευράς έχει καταστήσει την προσφυγή στην στρατιωτική ισχύ το «κλειδί» στην επίλυση των ελληνο-τουρκικών διαφορών. Η ανάσχεση της τουρκικής απειλής από την Ελλάδα και η επιβολή «τετελεσμένων» από την τουρκική πλευρά καθιστούν την στρατιωτική ικανότητα κεντρικό παράγοντα στην συνεχή αντιπαράθεση. Ωστόσο, όπως εδώ και δεκαετίες έχει υπογραμμίσει με έμφαση ο θεμελιωτής του σύγχρονου γαλλικού «αμυντικού δόγματος», στρατηγός Andre Beaufre, το αποτέλεσμα μιας σύγκρουσης «συμβατικά στρατιωτικά μέσα, όπως στην περίπτωση της ελληνο-τουρκικής σύγκρουσης, κρίνεται πριν από όλα στο επίπεδο των πολιτικο-στρατηγικών αντιλήψεων της κάθε πλευράς, δηλαδή στην ουσία πρόκειται για μια σύγκρουση «αμυντικών δογμάτων» που κρίνει την επιτυχή χρήση της στρατιωτικής ισχύος. Επομένως, «η εξάσκηση της συμβατικής αποτροπής μπορεί επαρκώς να υλοποιηθεί με οδηγό το δόγμα της αντίπαλης πλευράς»¹³. Από αυτήν την άποψη ίσως το κυριότερο νέο στοιχείο που έφερε στο προσκήνιο η κρίση στα Ίμια είναι δεν είναι ένα πρόβλημα στους τακτικούς-στρατιωτικούς χειρισμούς της κρίσης. Οι ένοπλες δυνάμεις επετέλεσαν το καθήκον τους και επέδειξαν όλα εκείνα τα στοιχεία που

ενισχύουν το αίσθημα ασφάλειας του Έλληνα πολίτη. Το πρόβλημα εντοπίζεται ακριβώς στο *πολιτικο-στρατηγικό επίπεδο*, που αποτελεί και το πλαίσιο για τους τακτικούς-στρατιωτικούς χειρισμούς. Δηλαδή, ορισμένες αδυναμίες έχουν εντοπιστεί στο επίπεδο του *πολιτικού σχεδιασμού* για την αποστολή των ενόπλων δυνάμεων στις περιπτώσεις κρίσεων, σε ζητήματα που αφορούν στον πληρέστερο εκσυγχρονισμό του ελληνικού Αμυντικού Δόγματος στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής.

Η κρίση στα Ίμια αποκάλυψε ανάγλυφα τον τρόπο επιβολής των τετελεσμένων¹⁴. Η Τουρκία επιχειρεί να αξιοποιήσει διπλωματικά και στρατιωτικά την ανοχή και τους περιορισμούς του διεθνούς παράγοντα (ΗΠΑ) και δημιουργώντας τεχνητά κρίσεις με προκλητικές ενέργειες να εξαναγκάσει την Ελλάδα σε αποδοχή τετελεσμένων πολιτικο-στρατιωτικών καταστάσεων στο Αιγαίο. Όπως και στις τρεις προηγούμενες κρίσεις έτσι και στα Ίμια το πολιτικό αποτέλεσμα τους δεν κρίθηκε από πολεμική — περιορισμένη ή όχι — αναμέτρηση. Χωρίς να αποκλείεται ο κίνδυνος κλιμάκωσης στις κρίσεις αυτές ό,τι έκρινε το αποτέλεσμα δεν ήταν η *χρήση* αλλά η *απειλή χρήσης* της στρατιωτικής ισχύος, που από την πλευρά της Τουρκίας υποστηρίζεται από στρατιωτικές ενέργειες με χαρακτήρα προβολής δύναμης και μέσω αυτών επιχειρείται συστηματικά η επιβολή «τετελεσμένων». Με αυτόν τον τρόπο, η επιθετική στρατηγική της Τουρκίας επιχειρεί να επιτύχει τους στόχους της διατηρώντας, όχι μόνο ανοικτό το ενδεχόμενο απόσυρσής της από την κρίση χωρίς δυσβάστακτο πολιτικό/διπλωματικό κόστος, αλλά και το πλαίσιο μιας «χαμηλής έντασης» στρατιωτικών, μεταθέτοντας μ' αυτόν τον τρόπο, στην ελληνική πλευρά το ρίσκο της «κάθετης» κλιμάκωσης, το δίλημμα, δηλαδή, «πόλεμος ή ειρήνη». Εκεί, λοιπόν, στο επίπεδο της «χαμηλής έντασης» αντιπαράθεσης πρέπει να στραφεί η ελληνική αποτρεπτική πολιτική για να στερήσει την Άγκυρα από την όποια δυνατότητα άσκησης πολιτικής «καταναγκασμού» («compellance»)¹⁵. Κλειδί στην τουρκική επιθετική πολιτική είναι να *μπλοκάρει* την αποτρεπτική πολιτική της Αθήνας σε ψευτο-δίληματα του τύπου «πόλεμος ή ειρήνη», ώστε η ελληνική πολιτικο-στρατιωτική αντίδραση στο πεδίο αντιπαράθεσης να φαίνεται *δυσανάλογη* των «τετελεσμένων» (π.χ. «γκρίζες ζώνες») που η Άγκυρα πριν την τελική έκβαση της κρίσης έχει επιτύχει. Στο λεγόμενο δίλημμα «πόλεμος ή ειρήνη» η Άγκυρα επιδιώκει να εξουδετερώσει την ελληνική αποτροπή και να σύρει την Αθήνα είτε στην *de facto* αποδοχή «τετελεσμένων» ή στην διαπραγματεύση υπό το βάρος αυτών.

Επομένως, από τη στιγμή που ξεκινά η κρίση μέχρι την κορύφωσή της υπάρχει μια *ενδιάμεση περίοδος ενεργειών* την οποία η Άγκυρα αξιοποιεί με την αύξηση των εντάσεων και την στρατιωτική κλιμάκωση, ώστε να επιτύχει την ισχυροποίηση του πολιτικού μηνύματος, την διατήρηση ή ανάκτηση της πολιτικής πρωτοβουλίας και τελικά την επιβολή των πολιτικών όρων της για την εκτόνωση της κρίσης. Η δυνατότητα αυτή δημιουργείται στην Άγκυρα γιατί η ελληνική πλευρά έχει υποτιμήσει την *ζωτική πολιτική αξία* αυτής της ενδιάμεσης περιόδου ενεργειών και επιχειρεί να αποτρέψει την Άγκυρα στην εξέλιξη της κρίσης έχοντας εκτιμήσει ότι είναι «αυτόματη» η κατευθείαν προώθηση της κρίσης στην τελευταία φάση της κλιμάκωσής της δηλαδή στην συνολική στρατιωτική αναμέτρηση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ II

Πολιτικο-στρατιωτικές ενέργειες «καθολικής ανταπόδοσης»

Έναρξη κρίσης	Ενδιάμεση περίοδος ενεργειών	Τελευταία φάση της κρίσης
Έναρξη οικοδόμησης στρατιωτικής αντιπαράθεσης	Στρατιωτικές ενέργειες αποτροπής με στρατηγικό σκοπό την οικοδόμηση αξιοπιστίας του επερχόμενου Έσχατου Αποτρεπτικού (τακτικό πλεονέκτημα ενόψει της επερχόμενης καθολικής σύγκρουσης)	Δοκιμασία του Έσχατου Αποτρεπτικού («καθολική ανταπόδοση») για την επίτευξη του πολιτικού στόχου

Από την αρχή της κλιμάκωσης της κρίσης και της οικοδόμησης στρατιωτικών δυνάμεων, στην ελληνική αποτρεπτική λογική κυριαρχεί η χρήση του έσχατου αποτρεπτικού, η απειλή καθολικής στρατιωτικής σύγκρουσης, ως μέσο εξαναγκασμού του αντιπάλου να αποσυρθεί. Η Ελλάδα συνεπώς, αντίθετα με τις γενικές πολιτικές επιδιώξεις της (δηλ. την αναίρεση της «πολιτικής εντάσεων» της Άγκυρας) κινδυνεύει να μετατραπεί η ίδια σε παράγοντα ενίσχυσης της ροπής προς στρατιωτική κλιμάκωση. Η ελληνική αντίδραση «σπρώχνει» με αυτόν τον τρόπο την στρατιωτική κλιμάκωση στα όριά της: στο έσχατο δίλημμα του «πολέμου ή της ειρήνης». Διαφεύγει, έτσι, της προσοχής ότι στην ενδιάμεση περίοδο και όχι στην οριακή κατάσταση «πόλεμος ή ειρήνη» έχουν τεθεί και —ίσως ή συνήθως— κριθεί οι πολιτικές επιδιώξεις της κρίσης, δηλαδή οι «όροι» εκτόνωσης της κρίσης. Η επιτυχία της αποτρεπτικής πολιτικής δεν κρίνεται στην «αποφυγή της σύγκρουσης» — αυτό είναι κατευναστική πολιτική. Η επιτυχία κρίνεται στο πρακτικό πολιτικό ισοζύγιο των δύο πλευρών μετά την λήξη της κρίσης.

Η μελέτη της διαχείρισης της κρίσης των Ίμια αλλά και τα βασικά διδάγματα των κρίσεων του 1976 και 1987 φανερώνουν ότι οι ελληνικοί τακτικοί-στρατιωτικοί χειρισμοί αποτέλεσαν έκφραση μιας πολιτικο-στρατηγικής αντίληψης που κυρίαρχο αποτρεπτικό στοιχείο της έχει την ικανότητα καθολικής ανταπόδοσης. Επομένως, στην περίπτωση κλιμάκωσης της κρίσης σε στρατιωτικό επίπεδο, η ελληνική αντίδραση διαπνέεται από την αντίληψη ότι η χρήση των ενόπλων δυνάμεων οδηγεί αυτόματα στην προοπτική μιας συνολικής πολεμικής αναμέτρησης. Το έσχατο, λοιπόν, αποτρεπτικό, δηλαδή η απειλή μιας καθολικής ένοπλης σύγκρουσης, χρησιμοποιείται εξ αρχής ως μοχλός πίεσης στον αντίπαλο να σταματήσει την επιθετικότητά του και να αποσυρθεί. Σ' αυτό, φυσικά, το πλαίσιο, η επιχειρησιακή ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων πράγματι είναι ορθά από την αρχή προσανατολισμένη να προβεί στις κατάλληλες ενέργειες για να εξέλθει νικηφόρα από μια επικείμενη πολεμική σύγκρουση που θα εξελιχθεί σ' όλη την γραμμή αντιπαράθεσης.

Όμως, όπως ήδη αναφέραμε, στην πραγματικότητα σε καμιά από τις τρεις προηγούμενες κρίσεις το πολιτικό αποτέλεσμά τους δεν κρίθηκε από πολεμική —περιορισμένη ή όχι— αναμέτρηση. Στις κρίσεις αυτές ό,τι έκρινε το αποτέλεσμα *δεν ήταν η χρήση αλλά η απειλή χρήσης βίας* που ασκείται με συγκεκριμένους τακτικούς-στρατιωτικούς χειρισμούς από τον αντίπαλο στην διάρκεια της κρίσης και διασφαλίζει την κατοχύρωση του επιθυμητού πολιτικού αποτελέσματος στην λήξη της. Επομένως, εκεί, στην *ενδιάμεση περίοδο* μεταξύ της έναρξης και του τέλους της κρίσης, καταρρέει η ελληνική αποτροπή. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η ελληνική αποτρεπτική στρατηγική είχε σχεδιαστεί και απαντούσε σε διαφορετικό αμυντικό πρόβλημα από αυτό που αντιπροσώπευε η επιθετική στρατηγική της Άγκυρας, η οποία εμφανίζεται να είναι περισσότερο προσαρμοσμένη στην *πολυπλοκότητα και συνθετικότητα* της ελληνο-τουρκικής αντιπαράθεσης. Αυτή ακριβώς η τουρκική στρατηγική επιβάλλει μια άλλη πολιτικο-στρατηγική αντίληψη και επιχειρησιακές προσαρμογές για την εξυπηρέτηση *ενδιάμεσων* πολιτικών στόχων που υπόκεινται σε συγκεκριμένους περιορισμούς της συγκυρίας.

Η «ευέλικτη ανταπόδοση»

Το ελληνικό ζητούμενο συνεπώς δεν είναι «αποφασιστικότητα» ή «υποχώρηση», αλλά τι «είδους» αποφασιστικότητα, δηλαδή τι «είδους» αποτροπή¹⁶. Μοναδική ελληνική απάντηση είναι η «*ευέλικτη ανταπόδοση*» η οποία στην διάρκεια της κρίσης —και ειδικότερα σε κάθε φάση της εξέλιξής της— πολιτικό στόχο έχει να επιτύχει *ένα «ισοδύναμο τετελεσμένο»*¹⁷ σε αντιστοιχία με την τουρκική ενέργεια. Μ' αυτόν τον τρόπο το ρίσκο και η ευθύνη της κλιμάκωσης της κρίσης σ' ένα ανώτερο επίπεδο αντιπαράθεσης θα επαφίεται στην τουρκική πλευρά και η Άγκυρα υποχρεώνεται να εγκαταλείψει την τακτική της απειλής χρήσης βίας για την προώθηση των επιδιώξεών της.

Οι ένοπλες δυνάμεις οφείλουν να έχουν την επιχειρησιακή ικανότητα να εκδηλώνουν «ενδιάμεσες αποτροπές» για ικανοποίηση περιορισμένων επιχειρησιακών στόχων δηλ. πολιτικών σκοπών. Πρέπει, μ' άλλα λόγια, να έχουμε την *ικανότητα κλιμακωτής αποτροπής* αφήνοντας στον αντίπαλο το ρίσκο της στρατιωτικής κλιμάκωσης αλλά να είμαστε πάντα σε θέση να ανταποκριθούμε με αποφασιστικότητα στο *κάθε επίπεδο*. Η δεδομένη τουρκική απειλή και η συνεχιζόμενη κρίση των Ίμια συνηγορεί υπέρ εκείνων των επιχειρησιακών προσαρμογών που έχουν τον χαρακτήρα μιας «*ευέλικτης ανταπόδοσης*» με βάση τις *εξελισσόμενες συνθήκες* και την *ιδιαιτερότητα* των πολιτικών αιτημάτων που τίθενται στην κρίση.

Η «ευέλικτη ανταπόδοση» επιχειρεί να κλείσει το «παράθυρο ευκαιρίας» που επιδίδει να δημιουργήσει η επιθετική πολιτική της Άγκυρας στην διάρκεια μιας κρίσης. Επικεντρώνει την ελληνική αντίδραση ακριβώς εκεί που γίνεται απόπειρα να δημιουργηθούν τα πολιτικά «τετελεσμένα», στην «*ενδιάμεση περίοδο ενεργειών*», αλλά χωρίς να οδηγεί σε κλιμάκωση του επιπέδου στρατιωτικής αντιπαράθεσης. Αποκλειστικό ζητούμενο της «ευέλικτης ανταπόδοσης» είναι να καθορίσει το *πρακτικό πολιτικό ισοζύγιο* των δύο πλευρών μετά την λήξη της κρίσης. Αυτό σημαίνει

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΙΙΙ

Πολιτικο-στρατιωτικές ενέργειες «ευέλικτης ανταπόδοσης»

Έναρξη κρίσης	Ενδιάμεση περίοδος ενεργειών	Τελευταία φάση της κρίσης
Έναρξη οικοδόμησης στρατιωτικής αντιπαράθεσης	<p>Στρατιωτικές ενέργειες αποτροπής</p> <p>A: Με κύριο σκοπό την οικοδόμηση αξιοπιστίας στο δεδομένο επίπεδο αποτροπής («ευέλικτη ανταπόδοση») και</p> <p>B: Με στρατηγικό σκοπό την οικοδόμηση αξιοπιστίας του επερχόμενου Έσχατου Αποτρεπτικού</p>	<p>Δοκιμασία του Έσχατου Αποτρεπτικού («καθολική ανταπόδοση») για την επίτευξη του πολιτικού στόχου</p>

τακτικό πλεονέκτημα στο δεδομένο επίπεδο «περιορισμένης» σύγκρουσης, δηλαδή αντιμετώπιση της δεδομένης πολιτικο-στρατιωτικής πρόκλησης. Η ελληνική αποτρεπτική αντίδραση κλιμακώνεται τακτικά επιμεριζόμενη σε διαδοχικούς πολιτικούς στόχους που θέτει η προκλητικότητα και το ρίσκο κλιμάκωσης που καθορίζει η άλλη πλευρά. Επομένως επιτυχία μιας ευέλικτης αποτρεπτικής πολιτικής απέναντι στην επεκτατική πολιτική της Άγκυρας σημαίνει ταυτόχρονα δύο ελληνικές επιτεύξεις:

- A. Ανάσχεση των προσδιορισμένων τουρκικών πολιτικών επιδιώξεων σε κάθε επίπεδο κλιμάκωσης της κρίσης, και
- B. Αναίρεση της *πρακτικής δυνατότητας* της Άγκυρας να χρησιμοποιεί την απειλή χρήσης βίας για την επίτευξη πολιτικών στόχων.

Η «ευέλικτη ανταπόδοση» είναι ο μοναδικός τρόπος πλήρους εξουδετέρωσης της τουρκικής επεκτατικής πολιτικής και συνιστά αποκλειστική προϋπόθεση για την αποκλιμάκωση των εντάσεων και την σταθερότητα στο Αιγαίο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Το πρόβλημα πολιτικής στρατηγικής που αντιμετωπίζει η Άγκυρα στο πλέγμα των ελληνο-τουρκικών σχέσεων εστιάζεται στην πίεση για σημαντικές παραχωρήσεις που της ασκείται στο Κυπριακό, πίεση που έχει πάρει την διπλωματική μορφή της αμερικανικής πρωτοβουλίας. Η κατοχική πολιτική της Άγκυρας στο Κυπριακό έχει περιέλθει σε αδιέξοδο λόγω της προώθησης της ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και της ελληνικής πολιτικής του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου. Σ' αυτήν την συγκυρία, η αμερικανική πρωτοβουλία λειτουργεί ως καταλύτης εξελίξεων, καθώς η Ουάσιγκτον έχει κατανοήσει ότι το Κυπριακό είναι κλειδί για την ομαλότητα των σχέσεων Αθήνας-Άγκυρας και κυρίως γιατί η προβλεπόμενη στα αμερικανικά σχέδια ανάπτυξη «ειρηνευτικών» δυνάμεων του NATO στο νησί αλλά και η ένταξή του στην ΕΕ εξασφαλίζει καθοριστικά μια στρατηγική εποπτεία της Δύσης στην κωφορούμενη νέα μεσανατο-

λική τάξη. Η στρατιωτικο-πολιτική ελίτ της Άγκυρας με την ανάπτυξη της τουρκικής επιθετικότητας στο Αιγαίο αποσκοπεί να εξασφαλίσει «τετελεσμένα» συν-κυριαρχίας στο πεδίο αυτό και, σε κάθε περίπτωση, να συνδέσει την διαπραγμάτευση Κυπριακού-Αιγαίου σε μια «λύση-πακέτο». Δες: Στέλιος Αλειφαντής «Κυπριακό: Η ώρα της αλήθειας για την Άγκυρα», *Έθνος*, 23.12.95 και Στέλιος Αλειφαντής «Παίζει με την φωτιά η Άγκυρα», *Έθνος*, 31.1.96.

2. Στέλιος Αλειφαντής, «Τουρκία και Βαλκάνια: Η στρατηγική διάσταση της βαλκανικής πολιτικής της Άγκυρας», Τετράδια, Νο 36, Άνοιξη/Καλοκαίρι 1995, σελ. 105-114.

3. Στέλιος Αλειφαντής, «Οι ΗΠΑ και οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις: Διεθνής ταραξίας η Άγκυρα» *Έθνος*, 8.6.1996.

4. Στέλιος Αλειφαντής, «Στα όρια της πολιτικής κατευνασμού», *Έθνος*, 1.2.1996.

5. Δες, L.A. George, D.K. Hall and W.E. Simons, *The Limits of Coercive Diplomacy*, Boston, 1971 και Paul Gordon Lauren, "Ultimata and Coercive Diplomacy", *International Studies Quarterly*, no 16, 1972, pp 131-165.

6. Στέλιος Αλειφαντής, Τομή στο «Αμυντικό Δόγμα» της Ελλάδας: Η «Ευέλικτη Ανταπόδοση», *Στρατηγική*, Νο 24, Σεπτέμβριος, 1996.

7. Συνοπτικά η συλλογιστική του πρωθυπουργού διατυπώθηκε προεκλογικά στην τηλεοπτική αναμέτρηση του με τον Μ. Έρβερτ (*Έθνος* 14.9.1996): «Ο στρατηγικός στόχος της Τουρκίας είναι να εμπλέξει την Ελλάδα σε μια εμπόλεμη διαφορά, να υπάρξουν εχθροπραξίες και μέσα από τις εχθροπραξίες αυτές να επιβάλει διαπραγματεύσεις. Διαπραγματεύσεις για όλα τα θέματα τα οποία θεωρεί η Τουρκία ανοικτά, διαπραγματεύσεις για διεθνείς συνθήκες που καθορίζουν την κατάσταση στο Αιγαίο. Εμείς πρέπει να αποφύγουμε τις διαπραγματεύσεις. Εμείς πρέπει να ασκούμε μια διπλωματία, η οποία πρέπει να πιέζει την Τουρκία για να υποχωρήσει στις απαιτήσεις της. Εμείς πρέπει με το να διευρύνουμε τα ερείσματά μας σε Ανατολή και Δύση να εξαναγκάσουμε τους Τούρκους να μη θέτουν θέματα. Και τα Έμια ήταν μια προσπάθεια από την πλευρά της Τουρκίας να υπάρξει πόλεμος. Να υπάρξει έστω περιορισμένος πόλεμος, περιορισμένη αναμέτρηση, για να μπορέσει μετά να καθήσει μαζί μας στο τραπέζι. Κι αυτό το αποφύγαμε με την απεμπλοκή».

8. Δες, inter alia, Alexander L. George, «Strategies for Crisis Management», στο Alexander L. George (ed.), *Avoiding War: Problems of Crisis Management*, Boulder, USA, 1991, T.V. Bonoma, *Conflict, Escalation, De-Escalation*, London, 1976.

9. Στην περίπτωση των Έμια το ζητούμενο μιας πολιτικής «αποκλιμάκωσης των εντάσεων» ήταν η ικανότητα της Ελλάδας να μην συρθεί σε κρίσεις που προκαλεί η «πολιτική εντάσεων» της Άγκυρας για την πρόθηση των επιδιώξεών της. Η αποφυγή της κλιμάκωσης καταστάσεων σε κρίσεις χωρίς βέβαια να θίγεται η κυριαρχία της χώρας συνιστά πλαίσιο συνολικής πολιτικής και αποτελεί στόχο γενικά της ελληνικής διπλωματίας. Αντίθετα, η διαχείριση μιας κρίσης από ένα αμυνόμενο θέτει ιδιαίτερα ζητήματα και απαιτεί ειδικούς πολιτικο-στρατιωτικούς χειρισμούς όπως «εξαναστασιακή διπλωματία» κ.α. Στα Έμια, από ένα χρονικό σημείο και μετά, η Αθήνα εισήλθε στην *διαδικασία της κρίσης* και με αυτό το δεδομένο οι χειρισμοί απαιτούσαν μια πολιτική απεμπλοκής στα πλαίσια της «Αμυντικής Επάρκειας», δηλαδή με ανάσχεση της τουρκικής επιθετικότητας και όχι με μια θολή πολιτική έκβαση που αφορά στην κυριαρχία μας επί ελληνικού εδάφους και μείωση του κύρους της αποτρεπτικής μας ικανότητας. Δες: Στέλιος Αλειφαντής, «Η κρίση στα Έμια και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική», *Στρατηγική*, Νο 20, Μάιος 1996. Ο διορθωτικός των ατελών χειρισμών της κρίσης διπλωματικός μαραθώνιος του πρωθυπουργού και κυρίως η επαρκής ελληνική λιμενική επιτήρηση των Έμια που ακολούθησε περιόρισε στα λόγια της Άγκυρας την άποψη περί «γκρίζας ζώνης» στα Έμια. Ωστόσο, παραμένει η μείωση του κύρους της αποτρεπτικής μας ικανότητας και αυτό πρακτικά σημαίνει μια *πρόσκληση στην Άγκυρα να επιχειρήσει καλύτερα σχεδιασμένες επιθετικές πολιτικές*.

10. Δες, Alexander L. George, "Crisis Management: The Interaction of Political and Military Considerations", *Survival* IISS, Sept.-Oct. 1984.

11. Σ' αυτήν την περίπτωση το στοιχείο της «αμυντικής επάρκειας» (άμυνα/αποτροπή) αλλάζει χαρακτήρα όσο εντονότερα μεταβάλλεται το περιεχόμενο του συστατικού στοιχείου της «αποτρο-

πής» προς την κατεύθυνση πολιτικών ευρύτερου «εξαναγκασμού». Μ' άλλα λόγια όσο η «αποτρεπτική» ικανότητα της χώρας χρησιμοποιείται για την επίτευξη ευρύτερων γεωπολιτικών επιδιώξεων πέραν των θεμελιωδών ζητημάτων της κυριαρχίας, εδαφικής ακεραιότητας και εθνικής ανεξαρτησίας, τόσο μετατοπίζεται η έμφαση της πολιτικής ασφάλειας από τον κατά βάση «αμυντικό» προσανατολισμό της. Όπως ο όρος «σταθερότητα» δεν έχει συγκεκριμένο πολιτικό περιεχόμενο χωρίς να απαντήσει κανείς στο ερώτημα «τι σταθεροποιείται;», το ίδιο και ο πολιτικός όρος «αποτροπή» απαιτεί απάντηση στο «τι επιδιώκεται να αποτραπεί;».

12. Εδώ, το περιεχόμενο των όρων «δύναμη» και «συνεννόηση» αναφέρεται σε διακρίσεις πολιτικής. Η «περιφερειακή δύναμη» προσδιορίζει μια πολιτική που έχει ως θεμελιώδη επιδίωξη την επικράτηση στους συσχετισμούς της περιοχής ως κυρίαρχη δύναμη. Κύρια μέσα της η συγκρότηση πολιτικοστρατιωτικών «αξόνων», η στρατιωτική ισχύς και συνήθως αναθεωρητικές των δεδομένων συνόρων διεκδικήσεις. Η «περιφερειακή συνεννόηση» χαρακτηρίζει μια πολιτική που επιδιώκει την διατήρηση των δεδομένων περιφερειακών ισορροπιών βασισμένη στην αναγνώριση και στην εξισορρόπηση των θεμιτών και νόμιμων συμφερόντων της κάθε πλευράς. Κύρια μέσα της η επιδίωξη συγκλίσεων και συντονισμού πολιτικής, η διατήρηση του συνοριακού status quo και το τρίπτυχο αμυντική επάρκεια, και συλλογική ασφάλεια. Ο όρος «περιφερειακή» σηματοδοτεί το γεγονός ότι για την Ελλάδα, όπως και για τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, ο βαλκανικός χώρος (ή ευρύτερα το περιφερειακό περιβάλλον Βαλκάνια/Αν. Μεσόγειος) αποτελεί το κεντρικό σημείο αναφοράς στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής τους. Δες, Στέλιος Αλειφαντής, «Ελληνική εξωτερική πολιτική: Στρατηγικά προβλήματα και διλήμματα πολιτικής», στο: Επετερίδα Ι.ΔΙ.Σ. 1996, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων (Ι.ΔΙ.Σ), Αθήνα 1996.

13. General d'Armee Andre Beaufre, *Deterrence and Strategy*, London, 1965, p. 53.

14. Σταύρος Λυγερός, «Εναλλακτική πολιτική για τα Έθνη», *Επενδυτής*, 3.2.1996.

15. Στέλιος Αλειφαντής, Η «ευέλικτη ανταπόδοση», *Έθνος*, 25.5.1996.

16. John Garnett (ed.), *Theories of Peace and Security*, London 1970.

17. Δες Σταύρος Λυγερός, ό.π.